

Laste osaluse hindamisvahend

Näidikud selle kohta, kuidas edendatakse alla 18-aastaste noorte ja laste õigust osaleda neid puudutavates küsimustes

Euroopa Nõukogu laste õiguste talitus ja noorsoo osakond

*Koostajad: Anne Crowley, Helen Stalford ja Gerison Lansdown
September 2013*

Laste osaluse hindamisvahend

Eessõna

Snežana Samardžić-Marković
Euroopa Nõukogu demokraatia peadirektor

Viimastel aastatel on hakatud rohkem rääkima laste osalusest kõigi neid puudutavate küsimuste otsustamises. Tänapäeval leitakse, et laste ja noorte ärakuulamisel on nende inimväärikuse ja terve arengu seisukohast põhjanev tähtsus.

Lastele Euroopa Nõukogu tegevustes osalemiseks võimaluse andmine ja nende julgustamine ning neid puudutavate dokumentide koostamises ka neile hääle andmine on olnud kõigile väga rikkalik ja tänuväärne kogemus. Üks väga oluline näide selle kohta on Euroopa Nõukogu lapse õiguste strateegia koostamine aastateks 2012-2015.

Lapsed olid algusest peale kaasatud ka Ministrite Komitee soovitusse koostamisse alla 18-aastaste noorte ja laste osaluse kohta, mis võeti vastu 2012. aastal. Analüüsisime hoolikalt laste väljendatud vaateid, sest need andsid meile sügava sisevaate reaalsusse — ja vahel ka frustratsiooni —, millega laps valdavalt täiskasvanute juhitud maailmas suheldes ja tegutsedes kokku puutub. Nüüd annab see soovitus raamistiku ja juhised paljudele Euroopa Nõukogu valdkondadele.

Täname lapsi nende väärtusliku sisendi eest ja lisaks avaldame tänu neile paljudele partneritele, kes olid hindamisvahendi koostamisse kaasatud: rahvusvahelised organisatsioonid, kodanikuühiskond, akadeemilised ringkonnad, noorte ja lapsevanemate ühendused.

Me kõik oleme inspireeritud ÜRO lapse õiguste konventsioonist, eriti selle artiklist 12, mis käsitleb lapse vaadete austamist. Artikli 12 üldkommentaari üldine eesmärk on toetada liikmesriike selle tõhusal rakendamisel. Siin tulebki mängu meie hindamisvahend: see annab Euroopa tasemel meetodi lapse osalemisõiguse soodustamiseks ja toetamiseks.

Seega on antud hindamisvahend järgmine samm, toetamaks liikmesriike kõigis valdkondades laste reaalse ja aktiivse osaluse mehhanismide loomisel. Autorid on kontrollimise, andmekogumise ja analüüsi haldusorganitele lihtsamaks teinud. Loodame, et hindamisvahend heidab rohkem valgust laste osaluse praegusele seisule Euroopa Nõukogu liikmesriikides.

Üks käesoleva hindamisvahendi koostamisel osalenud lastest ütles, et täiskasvanud „alahindavad laste arvamust ja ei mõista nende osaluse eeliseid“. Kindlasti on meie ülesanne aidata täiskasvanutel tunnustada ja mõista, kui rikkalik laste panus võib olla, ja kindlustada, et laste osalus on reegel ja mitte erand.

Snežana Samardžić-Marković
Demokraatia peadirektor

Sissejuhatus

Käesolev hindamisvahend on välja töötatud selleks, et anda konkreetsed ja mõõdetavad näidikud, mille alusel saavad liikmesriigid hinnata Ministrite Komitee alla 18-aastaste noorte ja laste osalust käsitleva soovitus nr CM/Rec(2012)2 rakendamist. Nimetatud soovitus tunnustab artiklit 12 (lapse vaadete austamine) nii põhiõigusena kui ÜRO lapse õiguste konventsiooni üldpõhimõttena. Samuti tunnustab see soovitus, et artikkel 12 on seotud konventsiooni kõigi teiste artiklitega ja eelkõige artikliga 2 (õigus olla diskrimineerimata), artikliga 3 (lapse huvide esikohale seadmine), artikliga 5 (vanemate poolne suunamine ja lapse arenevad võimed), artikliga 6 (õigus elule, ellujäämisele ja arengule), artikliga 13 (õigus sõnavabadusele), artikliga 15 (õigus ühinemisvabadusele) ja artikliga 17 (õigus informatsioonile). Euroopa Nõukogu soovitus nr (2012)2 määratleb osaluse järgmiselt: „*olukord, kus lastel on individuaalselt ja rühmadena õigus, vahendid, ruum, võimalus ja vajadusel tugi oma vaadete vabaks väljendamiseks, ära kuulatud olemiseks ja neid puudutavate otsuste langetamise oma panuse andmiseks ning kus nende vaadetele omistatakse vastavalt nende vanusele ja küpsusele kohane kaal.*“

Soovituse nr (2012)5 vastuvõtmine Euroopa Nõukogu poolt annab tunnistust tähtsusest, mida liikmesriigid laste osalemisõigusele omistavad. Kuid hoolimata laste osaluse keskest kohast nimetatud soovitus ja lapse õiguste konventsiooni väärtuste hulgas ning nende sisulisest jõustamisest on liikmesriikidel olnud keeruline välja selgitada, millised meetmed on selle eesmärgi saavutamiseks vajalikud. Samuti on seni tehtud vähe edukaid katseid töötada välja tähendusrikkaid näidikuid, mille alusel liikmesriigid saaksid eesmärgi saavutamist hindama hakata. Käesolev hindamisvahend esitab 10 põhilist näidikut, mille abil liikmesriigid saavad:

- hinnata olemasolevat algolukorda;
- selgitada välja edasised vajalikud meetmed;
- mõõta aja jooksul saavutatut.

Hindamisvahendi eesmärk on toetada liikmesriike soovitus nr (2012)5 eesmärkide täitmisel ja seega laste ees oma kohustuste täitmisel. Tunnistame, et näidikute jaoks on vaja koguda andmeid, mis praegu ei pruugi kergesti kättesaadavad olla. Samuti võib olla vajalik olemasolevaid andmeid täiendavalt analüüsida. Tõenäoliselt ei saavutata seda lühikese ajaga. Seetõttu on oluline mõista, et näidikute mõõtmiseni jõudmine on järk-järguline protsess.

Loodame, et liikmesriigid levitavad seda hindamisvahendit ministeeriumides, kohalikes omavalitsustes, kohtutes ja õigussüsteemis tervikuna, lastega tegelevatele spetsialistidele, partneritele akadeemilistes ringkondades ja kodanikuühiskonnas ning laste- ja noorteorganisatsioonidele. Mida läbipaistvamalt ja avatumalt hindamisvahendit levitatakse, seda tõhusamalt see aitab tuua muutusi seoses laste õigusega olla ärakuulatud.

Hindamisvahendi kasutamine

Hindamisvahend annab ühise formaadi iga näidiku mõistmiseks ja esitab ka lühikese juhise selle saavutamise mõõtmiseks.

Näidikud

Näidikuid on kümme, neid kõiki kirjeldatakse ja antakse lühike selgitus selle kohta, kuidas näidikut mõista ja mida see hõlmab. Näidikud on jagatud struktuuri-, protsessi- ja/või tulemusnäidikuteks:

- **Struktuurinäidikud** näitavad tegutsemisele pühendumist. Need viitavad lapse õiguste konventsiooni ja Euroopa Nõukogu standarditega ning laste osalemisõiguse realiseerimisega kooskõlas olevate institutsioonide ja strateegiate olemasolule.

- **Protsessinäidikud** näitavad pühendumisest tulenevaid pingutusi ja tegevusi. Üldiselt keskenduvad need näidikud konkreetsetele tegevustele, ressurssidele või algatustele laste osalemisõiguse tagamiseks.
- **Tulemusnäidikud** näitavad mõõdetavaid tulemusi ja muutuseid laste osalemisõiguse realiseerimises.

Andmeallikad

Iga näidiku all esitatakse mõned potentsiaalsed andmeallikad. Samas on selge, et andmete kättesaadavus on riigiti erinev. Samuti on mõnede näidikute puhul lihtsam andmeid hankida. Näiteks peaks olema suhteliselt lihtne kindlaks teha, kas konkreetsed õigusaktid või strateegiad on kehtestatud või mitte. Hoopis keerulisem on hinnata, kas kõigi asjaomaste spetsialistide koolitustes sisalduvad piisavalt adekvaatselt teadmised lapse õiguste konventsiooni ja selle rakendamise kohta. Lisaks on mõnede näidikute puhul vaja korraldada kvalitatiivseid uuringuid, et saada täiendavaid andmeid, mis võimaldavad hinnata, kas eesmärk onsaavutatud. Siiski peaks partnerlus peamiste huvirühmadega võimaldama koguda aja jooksul teavet, mille alusel saab eesmärgi saavutamise ulatust hinnata.

Hindamiskriteeriumid

Iga näidiku juures on neli hindamiskriteeriumit skaalal 0-3 palli. Lisaks pakutakse mitme näidiku juures välja täiendavad tulemuste hindamise kriteeriumid, mis aitavad koguda väärtuslikku teavet selle kohta, kas lapsed ise leiavad, et antud eesmärk on nende igapäevaelus saavutatud. Siinkohal on oluline rõhutada, et hindamisvahendi väärtus seisneb selles, et ta aitab mõõta laste ees võetud kohustuste täitmise edenemist. See ei ole osalusriikide võrdlemise või hindamise vahend. Hädavajalik on, et hindamisvahendiga abil tehtavatesse järeldustesse suhtutaks avatult ja nendega tegeletakse põhjalikult.

Andmete eristamine

Andmete eristamine on oluline, kuna see näitab ära potentsiaalsed erinevused selles, millises ulatuses erinevate taustatunnustega lapsed saavad oma vaateid väljendada ja kui palju neid tõsiselt võetakse. On palju sihtrühmi, kellel on oht selle õiguse teostamisel tõrjutuks jääda, näiteks nooremad lapsed, puudega lapsed, roma ja teiste rahvusvähemuste lapsed, vaesemad lapsed, maapiirkondade lapsed, hoolekandeesutustes elavad lapsed. Andmete analüüsimisel tuleb uurida, kas riigi poolt rakendatavad toetavad meetmed on kättesaadavad kõigile nendele sihtrühmadele ning kas kõigi nende sihtrühmade lapsed saavad võrdsetel alustel oma osalemisõigust teostada.

Hindamisvahendi ülevaade

OSALEMISÕIGUSE KAITSE	
1	Laste osalemisõiguse õiguslik kaitse kajastub riigi põhiseaduses ja õigusaktides
2	Lapse osalus sisaldub selgesõnaliselt riiklikus valdkondadeüleses laste õiguste rakendamise strateegias
3	Sõltumatu laste õiguste institutsioon on paigas ja seadusega kaitstud
4	Eksisteerivad mehhanismid, mis võimaldavad lastel oma osalemisõigust kohtu- ja haldusmenetlustes turvaliselt teostada
5	Kehtestatud on lapsesõbralikud kaebuste protseduurid
OSALEMISÕIGUSE ALASE TEADLIKKUSE TÕSTMINE	

6	Lapse osaluse alane koolitus on lisatud lastega ja laste jaoks töötavate spetsialistide koolituskavadesse
7	Lastele antakse teavet nende osalemisõiguse kohta
OSALUSE JAOKS RUUMI LOOMINE	
8	Lapsed ja noored on kohalikul, regionaalsel ja riiklikul tasandil konsultatiivsetes valitsusorganites esindatud
9	Kehtestatud on lastele suunatud avalike teenuste tagasisidemehhanismid
10	Lapsi ja noori toetatakse nende osalemisel ÜRO lapse õiguste konventsiooni ja lapse õiguste komitee ning vastavate Euroopa Nõukogu aktide ja konventsioonide (siin ja edaspidi: laste õiguste alased aktid) alaste valitsusväliste aruannete koostamises

1 Osalemisõiguse kaitse

NÄIDIKU KONTEKST:	OSALEMISÕIGUSE KAITSE
Näidiku nimetus/ eesmärk:	1 Laste osalemisõiguse õiguslik kaitse kajastub riigi põhiseaduses ja õigusaktides
Näidiku tüüp:	Struktuurinäidik
Definitsioon:	riiklikes peamistes õigusaktides peaks olema kajastatud selge pühendumine laste osalemisõigusele neid puudutavate küsimuste otsustamises. Riigi põhiseaduses sisalduv viide lapse osalemisõigusele on eriti tugev näidik liikmesriigi pühendumuse kohta õigusele olla ära kuulatud. Õiguslik viide lapse osalemisõigusele peaks käima koos nõudega, et laste vaadetele omistataks kohane kaal vastavalt nende vanusele ja võimetele ning järgides lapse huvisid. See pühendumus peaks sisalduma ka konkreetsetes seadustes, mis lapsi vahetult puudutavad, eriti: <ul style="list-style-type: none"> a) laste kaitse / hoole / adopteerimise kord; b) hooldusõigus ja suhtlemine eramenetlustes; c) haridust puudutavad küsimused; d) tervishoid / nõusolek raviga; e) perekond; f) immigratsiooni- ja varjupaigamenetlused; ning g) kriminaalmenetlused.
Andmeallikad:	Riigi põhiseadus; peamised õiguslikud ja poliitilised vahendid perekonnaõiguse, lastekaitse, hariduse, tervishoiu, kriminaalõiguse ning immigratsiooni- ja varjupaigamenetluste vallas.
Hindamiskriteeriumid:	Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide abil: <ul style="list-style-type: none"> 0= Puuduvad teadaolevad õiguslikud sätted, mis võimaldavad laste vaadete avaldamist ja neile kohase kaalu andmist; 1= Vähemalt kahes nimetatud valdkonnas esinevad mõned õiguslikud väljendused laste õigusele olla ära kuulatud; 2= Vähemalt neljas nimetatud valdkonnas esinevad õiguslikud väljendused laste õigusele olla ära kuulatud; 3= Põhiseaduses (kui see on olemas) ja kõigis nimetatud valdkondades esineb selge õiguslik kohustus laste vaated ära kuulata ja neile kohane kaal anda.

Andmete jagunemine:	Kas esineb mingeid piiranguid ära kuulatud olemise õiguse andmises, mis põhinevad vanusel / puudel / haavatavusel vms? Igas eeltoodud kontekstis tuleks pöörata tähelepanu ka laste ametlikule õigusele osaleda kohtumenetluse alternatiivides, näiteks alternatiivsetes vaidluste lahendamise menetlustes, nagu näiteks lepitusmenetlus.
----------------------------	--

Näidiku nimetus/ eesmärk:	2 Lapse osalus sisaldub selgesõnaliselt riiklikus valdkondadeüleses laste õiguste rakendamise strateegias
Näidiku tüüp:	Struktuurinäidik / protsessinäidik
Definitsioon:	Laste osalus peaks olema selgesõnaliselt kaasatud laiemasse valitsuse strateegiasse ÜRO lapse õiguste konventsiooni ning Euroopa Nõukogu instrumentide ja konventsioonide rakendamiseks, seireks ja hindamiseks. See peaks sisaldama konkreetseid eesmärke, edasimineku näidikuid ja rakendamise eelarvet.
Andmeallikad:	Riiklikud ja regionaalsed poliitika- ja programmiinstrumendid.
Hindamiskriteeriumid:	Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide kaudu: 0= Laste õiguste kohta ei ole kehtestatud mingit strateegiat; 1= Laiemas riiklikus inimõiguste strateegias esineb piiratud viide laste õigustele; 2= Riiklikus sektoriüleses laste õiguste strateegias esineb teatud viide lapse osalusele; 3= Sektoriüleses laste õiguste strateegias esineb selge ja ühtne keskendumine lapse osalusele, mis hõlmab eraldi määratletud eesmärke, määratud juhtivat vastutajat (nagu noorteministeerium) ja rakendamiseks eraldatud konkreetseid ressursse.
Andmete jagunemine:	Kas laste osaluse rakendamine osana riiklikust laste õiguste strateegiast on üleriigiline või varieerub see regiooniti? Kas see viitab kõigile lastele või ainult teatud rühmadele teatud kontekstides? Kas strateegia hõlmab tervise, hariduse, sotsiaalhoolekande, noorte, õigusemõistmise, lastekaitse, mängu, vaba aja ja kultuuri, keskkonna, transpordi ja finantsvaldkondade eest vastutavaid ministeeriume?

Näidiku nimetus/ eesmärk:	3 Sõltumatu laste õiguste institutsioon on asutatud ja seadusega kaitstud
Näidiku tüüp:	Struktuurinäidik
Definitsioon:	Loodud on laste ombudsmani või voliniku koht, kes on seadusega kaitstud ning kellel on konkreetne mandaat ja vajalikud ressursid (kontor, personal, eelarve), et korraldada kampaaniaid või tegeleda laste ja noorte nimel probleemidega. See institutsioon peaks olema valitsusest sõltumatu ning ei tohiks olla piiratud ega mõjutatud mis tahes konkreetse poliitilise suunitluse poolt, vaid peab olema suuteline laste ja noorte poolt väljatoodud peamistele muredele ja probleemidele reageerima.
Andmeallikad:	Riiklik õigus; riikliku ombudsmani/voliniku kontor; lapse õiguste teabevõrgustik (ENOC); kvalitatiivsed uuringud.
Hindamiskriteeriumid:	Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide kaudu:

	<p>0= Laste ombudsmani või volinikku ei ole määratud; 1= Ombudsman/volinik on määratud, kuid ei ole seadusega kaitstud; 2= Ombudsman/volinik on määratud ja seadusega kaitstud; 3= Ombudsman/volinik on määratud ja on täielikult kooskõlas Pariisi põhimõtetega¹.</p>
Andmete jagunemine:	<p>Kas mandaat laieneb kõigile lastele olenemata nende vanusest? Kas ombudsman/volinik pöörab piisavalt tähelepanu kõigist tõrjutud kogukondadest pärit laste ja ka nooremate laste muredele ja teadetele? Kas ombudsmani/voliniku töö laieneb riigi kõigile osadele ja on kättesaadav ka kaugete piirkondade lastele?</p>

Näidiku nimetus/ eesmärk:	4 Eksisteerivad mehhanismid, mis võimaldavad lastel oma osalemisõigust kohtu- ja haldusmenetlustes turvaliselt teostada
Näidiku tüüp:	Struktuurinäidik / protsessinäidik ja tulemusnäidik
Definitsioon:	<p>Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta sätestavad, et õigussüsteemiga kokkupuutuvaid lapsi tuleks nende õigustest teavitada ning neil peaks olema tasuta võimalus kasutada advokaadi abi, õigus olla ära kuulatud ja tõsiselt võetud ning õigus saada neid puudutavate küsimuste kohta selgitusi viisil, mida nad suudavad mõista. Need sätted peavad kehtima laste kohta olenemata sellest, kas nad osalevad kuriteo toimepanijatena, ohvritena või tunnistajatena, pereasjade eravaidlustes või avalikes lastekaitse menetlustes, immigratsiooni- või muudes haldusmenetlustes.</p>
Andmeallikad (ainult näitlikud):	<p>Peamised õiguslikud ja poliitilised vahendid seoses kohtu- ja haldusmenetlustega; ÜRO Lapse õiguste konventsiooni seirearuanded ja Komitee lõpptähelepanekud artikli 12 rakendamise kohta; Euroopa Nõukogu kohtute efektiivsust hindava komisjoni seirearuanded õigusemõistmise tõhususe ja kvaliteedi kohta Eurobaromeetri uuringud võiksid sisaldada kõnealuse teema kohta konkreetset küsimust / küsimuste komplekti (näiteks jaos „Noorte kaasamine otsustamisse“)²; FRA ja Euroopa Komisjoni tulevased andmed lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta.</p>
Hindamiskriteeriumid:	<p>Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide kaudu:</p> <p>0= Lastel ei ole vahetut juurdepääsu kohtutele; 1= Reeglid ja protseduurid laste teabe saamise õiguse, tasuta advokaadi kasutamise õiguse ja kohtumenetlustes ära kuulatud olemise õiguse tagamiseks on välja töötatud ja kooskõlas Euroopa Nõukogu suunistega lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta, kuid ei ole vee täielikult rakendatud; 2= Reeglid ja protseduurid laste teabe saamise õiguse, tasuta advokaadi kasutamise õiguse ja kohtumenetlustes ära kuulatud olemise õiguse tagamiseks kooskõlas Euroopa Nõukogu suunistega lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta on rakendatud vähemalt kahes kohtu- või haldusmenetluste valdkonnas, näiteks hooldusõigus ja suhtlus</p>

¹ „Pariisi põhimõtted“ on ära toodud UNGA otsuse nr A/RES/48/134 lisas, 85. plenaaristung, 20. detsember 1993: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r134.htm>

² http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/quali/ql_right_child_sum_en.pdf

	<p>eramenetlustes; hooldus- ja lastekaitse menetlustes; immigratsiooni- ja varjupaigamenetlustes; kriminaalõiguse menetlustes;</p> <p>3= Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta on täielikult rakendatud kõigis kohtu- ja haldusmenetluste valdkondades, soodustades laste osalust õigusemõistmise protseduurides.</p> <p><i>Väljapakutud kriteeriumid tulemuste hindamiseks: laste %, kes jäid rahule viisiga, kuidas neid kohtu- või haldusmenetluses ära kuulati.</i></p>
Andmete jagunemine:	<p>Kas selle toe kättesaadavusele on kehtestatud mingeid tingimusi või piiranguid, näiteks rahvuse, vanuse, puude, immigratsiooni või sotsiaalmajandusliku staatuse, ohvrstaatuse alusel?</p> <p>Kas on kehtestatud meetmed, soodustamaks tõrjutumate või väljajäetud laste juurdepääsu?</p> <p>Kas on andmeid, mis näitavad erinevusi laste juurdepääsu osas õigusemõistmisele, näiteks rahvuse, vanuse, puude vms alusel?</p>

Näidiku nimetus/ eesmärk:	5 Kehtestatud on lapsesõbralikud kaebuste protseduurid
Näidiku tüüp:	Struktuurinäidik / protsessinäidik ja tulemusnäidik
Definitsioon:	<p>Kaebuste protseduurid on seadusega kehtestatud ja kõigile lastele mitmetes kontekstides kergesti kättesaadavad, eriti:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) pereasjades õiguse mõistmise menetlustes; b) kriminaalõiguse menetlustes; c) hariduses; d) tervishoius; e) sotsiaalhoolekande/hooldusega seotud küsimustes; f) majutuses; g) immigratsioonimenetlustes. <p>Lapsesõbralik kaebuste protseduur eeldab, et lapsed ja noored saavad kaebuste esitamiseks kergesti omandatavat teavet ja abi. Teave tuleks teha kättesaadavaks vanusele ja puudele sobivas formaadis, sealhulgas teabelehtedena, brošüüridena, postritena koolidele, samuti avaldama spetsiaalsetel veebisaitidel ja levitama kohtades, kus see on lastele leitav. Menetlusjärgsed, viite- ja reageerimismehhanismid on hästi kehtestatud ja tõhusad ning suudavad näidata, et legitiimsetele kaebustele järgnevad muudatused.</p> <p>Tagasiside sellistele kaebustele esitatakse vahetult lastele ja noortele, tehes seda mõistliku aja jooksul ja viisil, mis on kohandatud nende vanusele ja mõistmisvõimele.</p>
Andmeallikad:	<p>Riiklik õigus;</p> <p>peamised õiguslikud ja poliitilised vahendid perekonnaõiguse, hariduse, tervishoiu, noorte üle õigusemõistmise, sotsiaalhoolekande, majutuse, immigratsiooni vallas;</p> <p>kvalitatiivsed uuringud akadeemilistes ringkondades / vabauhenduste sektoris, sealhulgas koostöös laste ja noortega.</p>
Hindamiskriteeriumid:	<p>Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide abil:</p> <p>0= Üheski nimetatud valdkonnas ei ole kaebuste ega tagasiside mehhanisme kehtestatud;</p> <p>1= Kaebuste protseduurid on vähemalt kahes nimetatud valdkonnas mõnede lastele kättesaadavad;</p>

	<p>2= Kaebuste protseduurid on vähemalt neljas nimetatud valdkonnas ulatuslikult kättesaadavad ning on tõendeid ka kehtestatud menetlusjärgsetest, viite- ja reageerimismehhanismidest;</p> <p>3= Kaebuste protseduurid on tehtud seadusega kohustuslikuks ja on kõigis nimetatud valdkondades lastele kergesti kättesaadavad. Lastele antakse teavet nende õiguse kohta kaebusi esitada ning nad saavad vastavalt oma vanusele ja võimetele abi ja toetust kaebuste edasiviimiseks. Menetlusjärgsed ja tagasisidemehhanismid on hästi kehtestatud ja tõhusad ning kaebuse tulemusel tehtud muudatustest teatatakse otse puudutatud lapsele / lastele, kasutades selleks nende vanusele ja mõistmisvõimele vastavat viisi.</p> <p><i>Pakutud kriteeriumid tulemuste hindamiseks: laste %, kes esitavad kaebuse ja leiavad, et sellega tegeldi rahuldavalt.</i></p>
Andmete jagunemine:	<p>Kas kaebuste protseduurid on laste vanusele, keelelistele võimetele, puuetele kohandatud;</p> <p>Kas kaebuste protseduurid on tasuta?</p>

2 Osaluse edendamine ja osalusest teavitamine

Näidiku kontekst:	OSALEMISÕIGUSE ALASE TEADLIKKUSE TÕSTMINE
Näidiku nimetus/ eesmärk:	6 Lapse osaluse alane koolitus on lisatud lastega ja laste jaoks töötavate spetsialistide koolituskavadesse
Näidiku tüüp:	Protsessinäidik ja tulemusnäidik
Definitsioon:	<p>Teave ja pädevuspõhine koolitus laste ja noorte osaluse kohta on vahetult lastega töötavate spetsialistide koolituskavadesse lisatud, eriti järgmistel erialadel:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) juristid; b) kohtunikud; c) õpetajad; d) politseitöötajad; e) sotsiaaltöötajad; f) majutusvaldkonna töötajad; g) tervishoiuspetsialistid; h) immigratsiooniametnikud; i) hooldajad ja koduabilised; j) psühholoogid; k) vanglatöötajad; l) kogukonnatöötajad; m) laste ja noorte juhid / töötajad; n) riigiteenistujad ja riigiametnikud.
Andmeallikad:	Kõigi nimetatud erialade riiklikult akrediteeritud koolituskavad; kvalitatiivsed uuringud lastega töötavate spetsialistide omandatud pädevuse kohta seoses lapse osalusega.
Hindamiskriteeriumid:	<p>Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide abil:</p> <p>0= Koolitus ja teave laste ja noorte osaluse kohta ja nende õiguse kohta olla ära kuulatud on väga piiratud või puudub;</p> <p>1= Vähemalt kahele eelnimetatud spetsialistide rühmale antakse mõningaid kursuseid ja teavet laste ja noorte osaluse kohta ja nende</p>

	<p>õiguse kohta olla ära kuulatud;</p> <p>2= Juhised laste ja noorte osaluse kohta ja nende õiguse kohta olla ära kuulatud on lisatud vähemalt nelja eelnimetatud spetsialistide rühma koolituskavasse;</p> <p>3= Üksikasjalikud pädevuspõhised juhised (mille väljatöötamisel ja edasiandmisel osalevad võimaluse korral ka lapsed) on lisatud kõigi nimetatud rühmade erialase eel- ja täiendkoolituse kavadesse.</p> <p><i>Pakutud kriteeriumid tulemuste hindamiseks:</i> <i>koolitatud spetsialistide %, kes on koolituse tulemusel oma tegevuspraktikat muutnud;</i> <i>laste % igas nimetatud valdkonnas, kelle õigust olla ära kuulatud on spetsialistid austanud.</i></p>
Andmete jagunemine:	Kas koolitus ja teave arvestab laste erinevate kogemuste ja vajadustega, näiteks kas see võtab arvesse lapse sugu, etnilist päritolu, puuet, vanust, usutunnistust, rahvust ja keelelisi võimeid?

Näidiku nimetus/ eesmärk:	7 Lastele antakse teavet nende osalemisõiguse kohta
Näidiku tüüp:	Protsessinäidik ja tulemusnäidik
Definitsioon:	<p>Kehtestatud on avalikud teabe- ja teavitusprogrammid (ideaaljuhul osana riiklikust strateegiast), et tõsta avalikkuse, laste, noorte, lapsevanemate ja spetsialistide teadlikkust laste osalemisõigusest, sealhulgas nende õigusest moodustada laste või noorte organisatsioone ja kuuluda neisse.</p> <p>Valitsusasutustelt ja lastele peamiste teenuste pakkujalt nõutakse teabe esitamist nende osalemisõiguse kohta, näiteks teavet kaebuste mehhanismide ja õiguslike protsesside kohta ning nende endi organisatsioonides osalemise ja ka neid puudutavates otsustamise ja planeerimise protsessides osalemise võimaluste kohta.</p> <p>Teave peaks olema esitatud lapsesõbralikes vormides, erinevas vanuses ja erinevate võimetega lastele kättesaadavalt ning erinevate suhtlusvajadustega lastele sobivates vormides. Teave tuleb teha kättesaadavaks kohtades, mida lapsed ja noored külastavad, näiteks spetsiaalsetel veebilehtedel või abiliinide kaudu.</p> <p>Õpetus laste õigustest, sealhulgas nende osalemisõigusest on koolide õppekavade kohustuslik osa.</p>
Andmeallikad:	<p>Riiklikud laste õiguste strateegiad;</p> <p>riiklikud õppekavad;</p> <p>laste ja noorte ning side eest vastutavad valitsusasutused;</p> <p>kohalikud omavalitsused;</p> <p>laste õigustega tegelevad vabaühendused;</p> <p>laste ja noorte ühenduste ja võrgustike register;</p> <p>kvalitatiivsed uuringud laste kohta;</p> <p>Euroopa Komisjoni tulevane andmete kogumine laste kaasatuse kohta juriidilistesse menetlustesse ja FRA kvalitatiivne uuring lapse osaluse praktikate ja protseduuride kohta õiguse mõistmise menetlustes.</p>
Hindamiskriteeriumid:	<p>Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide abil:</p> <p>0= Laste ja noorte osalemisõiguse kohta ei ole saadaval lapsesõbralikku teavet;</p> <p>1= Paika on pandud <i>ad hoc</i> avalikud teabe- ja teavitusprogrammid, et tõsta teadlikkust laste ja noorte osalemisõiguse ja ühinemisõiguse kohta;</p> <p>2= Vahel tehakse erinevas vanuses lastele kättesaadavaks erinevas vormis lapsesõbralikku teavet, sealhulgas Braille' kirjas, näiteks laste ühenduste, teenuste, strateegiate, õiguste, konsultatsioonide ja riikliku juhendamise</p>

	<p>kohta;</p> <p>3= Ellu viiakse põhjalikud ja ligipääsetavad teabeprogrammid laste osalemisõiguse ja ühinemisõiguse kohta ning laste õigused on alg- ja keskkooli õppekava kohustuslik osa.</p> <p><i>Pakutud kriteeriumid tulemuste hindamiseks: laste %, kes on teadlikud oma osalemisõigusest ja sellest, kus ja kuidas nad seda teostada saavad.</i></p>
Andmete jagunemine:	<p>Kas teavet edastatakse laste vanusele, keelele ja puuetele sobivates vormides?</p> <p>Kas teave on kättesaadav lastele, kes viibivad näiteks hoolekandeesutustes, vanglates, haiglates, varjupaigataotlejate kinnipidamiskeskustes? Kas teave on kättesaadav kaugemate regioonide lastele?</p> <p>Kas on uuringuandmeid teabe ligipääsetavuse erinevuste kohta vanuse, soo, puude, etnilise päritolu vms alusel?</p>

3 Osaluse jaoks ruumi loomine

Näidiku kontekst:	OSALUSE JAOKS RUUMI LOOMINE
Näidiku nimetus/ eesmärk:	8 Lapsed ja noored on kohalikul, regionaalsel ja riiklikul tasandil konsultatiivsetes valitsusorganites esindatud, sealhulgas omaenda organisatsioonide kaudu
Näidiku tüüp:	Struktuurinäidik / protsessinäidik ja tulemusnäidik
Definitsioon:	See näidik mõõdab ulatust, millisel määral lapsed ja noored kohalikul, regionaalsel ja riiklikul tasandil valitsemises osalevad (eriti laste- või noortekogude, õpilaskogude, laste- või noorteparlamentide või laste- või noortefoorumite kaudu). Eriti tuleks teha pingutusi selle nimel, et selgitada protsesse, mille kaudu lapsi neisse organitesse valitakse, milliseid lapsi kaasatakse, kuidas lapsed otsustamise protsessides osalevad (kus see on kohane), millistes regioonides need organid eksisteerivad ja millised otsustamisõigused on neile antud.
Andmeallikad:	DG EAC Eurobaromeeter; CIVED; Kohalikud omavalitsused; vabaühenduste ja akadeemiliste ringkondade uuringud; riiklikud noortekogud.
Hindamiskriteeriumid:	<p>Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide abil:</p> <p>0= Riiklikes ega kohalike omavalitsuste valitsusorganites ei konsulteerita lastega;</p> <p>1= Eksisteerib piiratud arv laste- või noortekogusid ja lasteparlamente, kuid tehakse vaid piiratud püüdlusi kaasata neisse esindav ristolõige kõigist lastest;</p> <p>2= Kohalikul ja riiklikul tasandil on välja töötatud valik tõhusaid laste esindamise mehhanisme. Need esindused on levinud kogu riigis, kuid nende tõhusus ja tegevuste ulatus on erinevad;</p> <p>3= Riiklikele ja kohalike omavalitsuste valitsusorganitele on seadusega pandud kohustus lastega konsulteerida ja luua ruum laste ära kuulamiseks ja nende vaadetega arvestamiseks läbi lastefoorumite, kus on esindatud erinevas vanuses erinevate võimete ja taustadega tüdrukud ja poisid.</p> <p><i>Pakutud kriteeriumid tulemuste hindamiseks: laste %, kes leiavad, et</i></p>

	<i>poliitikakujundajad kuulavad nende arvamused ja vaated ära.</i>
Andmete jagunemine:	Kas on andmeid laste erineva arvulise kaasatuse kohta nende vanuse, etnilise päritolu, rahvuse, soo, puude, regiooni alusel?

Näidiku nimetus/ eesmärk:	9 Lastele suunatud avalike teenuste tagasisidemehhanismid on paigas
Näidiku tüüp:	Protsessinäidik ja tulemusnäidik
Definitsioon:	Kõigi avalike teenuste puhul, sealhulgas alternatiivse hoolduse, tervishoiu, lastesõimede, hariduse ja koolide, mängude, vaba aja, spordi ja kultuuriteenuste, vägivalda ennetamise ning immigrantide ja varjupaigataotlejate tugiteenuste puhul on kehtestatud mehhanismid lastelt ja noortelt tagasiside saamiseks. Nende mehhanismide hulka võivad kuuluda hindamisvormid, uuringud või kaebuste protseduurid, mis on erinevas vanuse ja erineva taustaga lastele ja noortele kergesti kättesaadavad ja neile kohandatud. Eriti tuleks teha pingutusi hindamaks, millisel määral need teenused lastelt ja noortelt saadud tagasisidele reageerivad, näiteks kas neil on kehtestatud mehhanism laste ja noorte teavitamiseks saadud tagasiside põhjal tehtud muudatustest. Ideaaljuhul peaks tegema pingutusi, et kaasata avalike teenuste tagasisidemehhanismide väljatöötamise, rakendamise ja hindamise ka lapsed ja noored.
Andmeallikad:	Õigusaktid; kohalikud omavalitsused; kohalikud laste hoolekande osutajad; akadeemiliste ringkondade/vabaühenduste kvalitatiivsed uuringud, sealhulgas need, mis on läbi viidud koos lastega.
Hindamiskriteeriumid:	Riigid saavad mõõta eesmärgi saavutamist järgmiste hindamiskriteeriumide abil: 0= Lastel ja noortel ei ole võimalusi avalike teenuste kohta tagasiside andmiseks ja avalikelt teenustelt ei nõuta nende võimaluste pakkumist; 1= Vähemalt kahe nimetatud avaliku teenuse puhul on paika pandud süsteemid, mille kaudu lapsed ja noored saavad teenuste kohta tagasisidet anda; 2= Vähemalt nelja nimetatud avaliku teenuse puhul on nõutav tagasiside süsteemide rakendamine, sealhulgas hindamisvormide, küsitluste ja kaebuste mehhanismide kaudu; 3= Kõigi avalike teenuste puhul on nõutav tagasiside süsteemide rakendamine ning rakendatud on tõhusad süsteemid nii lastelt ja noortelt tagasiside saamiseks kui sellele reageerimiseks. <i>Pakutud kriteeriumid tulemuste hindamiseks: avalike teenuste % aastas, mis avaldavad laste muredele vastuseid.</i>
Andmete jagunemine:	Kas need mehhanismid on kättesaadavad kõigile lastele sõltumata nende vanusest, puudest, rahvusest (keelepiirangutest) jne?

Näidiku nimetus/ eesmärk:	10 Lapsi ja noori toetatakse nende osalemisel ÜRO Lapse õiguste konventsiooni ja Lapse õiguste komitee ning vastavate Euroopa Nõukogu aktide ja konventsioonide (siin ja edaspidi: laste õiguste alased aktid) alaste valitsusväliste aruannete koostamises
Näidiku tüüp:	Protsessinäidik
Definitsioon:	Lapsi ja noori ning nende esindusorganisatsioone toetatakse rahaliste ja inimressurssidega nende osalemisel laste õiguste alaste aktide rakendamise

	seires. See peaks hõlmama ka laste ja noorte võimalusi osaleda valitsusväliste aruannete koostamises.
Andmeallikad:	Laste ja noorte poolt või nendega koostöös koostatud seirearuanded; lapse õiguste Euroopa komitee lõppjärelused; Asjaomaste Euroopa Nõukogu seireorganite järelused, nagu sotsiaalõiguste Euroopa komitee, piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa komitee, rassismi ja sallimatuse vastu võitlemise Euroopa komitee, inimkaubanduse vastu võitlemise ekspertgrupp, Lanzarote komitee, jne.
Hindamiskriteeriumid:	Riigid saavad mõõta näidiku eesmärgi järgmiste hindamiskriteeriumide abil: 0= Laste ja noorte toetamine laste õiguste alaste aktide rakendamise seires osalemisel ei ole korraldatud; 1= Valitud lapsed on kutsutud ja toetatud laste õiguste alaste aktide rakendamise seires osalema; 2= Kogutakse paljude erinevate taustade ja olukordadega laste ja noorte vaateid laste õiguste alaste aktide rakendamise kohta; 3= Laste ja noorte juhitud organisatsioonid saavad piisavalt toetust ja ressursse, et laste õiguste alaste aktide rakendamist süstemaatiliselt jälgida. <i>Pakutud kriteeriumid tulemuste hindamiseks: laste %, kes osalevad seires ja leiavad, et nende arvamust austati.</i>
Andmete jagunemine:	Kas on piisavalt esindatud kõigis vanustes lapsed; erinevate etniliste vähemuste esindajatest lapsed; puuetega lapsed; nii poisid kui tüdrukud; teistest rahvustest lapsed?

Ministrite Komitee soovitus nr CM/Rec(2012)2 liikmesriikidele alla 18-aastaste noorte ja laste osaluse kohta

(Vastu võetud Ministrite Komitees 28. märtsil 2012 ministrite asemike 1138. kohtumisel)

Ministrite Komitee, Euroopa Nõukogu põhikirja artikli 15 punkti b alusel,

arvestades, et Euroopa Nõukogu eesmärk on selle liikmesriikide suurema ühtsuse saavutamine ning et seda eesmärki võib saavutada iseäranis ühise tegevuse kaudu;

arvestades vajadust tagada laste õigusi kaitsvate olemasolevate siduvate Euroopa ja rahvusvaheliste instrumentide, eelkõige alljärgnevate tõhus rakendamise:

- inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (ETS nr 5);
- lapse õiguste Euroopa konventsioon (ETS nr 160);
- muudetud Euroopa Sotsiaalharta (ETS nr 163);
- Euroopa Nõukogu konventsioon laste kaitse kohta seksuaalse ärakasutamise ja kuritarvitamise eest (CETS nr 201);
- laste adopteerimise Euroopa konventsioon (muudetud) (CETS nr 202);
- ÜRO lapse õiguste konventsioon;
- ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon;

võttes arvesse:

- Euroopa Nõukogu eesmarke laste õiguste ja noortepoliitika valdkonnas;
- Euroopa Nõukogu riigipeade ja valitsusjuhtide kolmandat tippkohtumist (Varssavi 2005) ja seal antud lubadust ÜRO lapse õiguste konventsiooni kohustusi täielikult täita;
- Ministrite Komitee otsust nr CM/Res(2008)23 liikmesriikidele Euroopa Nõukogu noortepoliitika kohta;
- aastatel 1985 kuni 2008 toimunud Euroopa Nõukogu noorte eest vastutavate ministrite kaheksa konverentsi asjakohaseid järeldusi;
- Euroopa Nõukogu programmi „Ehitame Euroopat lastele ja koos lastega“ ning strateegilist rõhuasetust laste osaluse edendamisele;

meenutades Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee, Parlamendiassamblee ning Kohalike ja Regionaalsete Omavalitsuste Kongressi soovitusi laste ja noorte osaluse kohta, täpsemalt:

- soovitus nr Rec(2005)5 hooldusasutustes elavate laste õiguste kohta;
- soovitus nr Rec(2006)14 noorte kodakondsuse ja avalikus elus osalemise kohta;
- soovitus nr Rec(2006)19 positiivse lastekasvatuse toetamise poliitika kohta;
- soovitus nr CM/Rec(2009)10 terviklike siseriiklike strateegiate kohta laste kaitsmiseks vägivalda eest;
- soovitus nr CM/Rec(2010)7 Euroopa Nõukogu kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse harta kohta;

- Ministrite Komitee suuniseid lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta (2010);
- parlamendiasamblee soovitus nr 1864 (2009) „Laste osavõtu edendamiseks neid puudutavate otsuste langetamisel“;
- Euroopa Nõukogu Kohalike ja Regionaalsete Omavalitsuste Kongressi soovitus nr 128 (2003) „Parandatud Euroopa harta noorte osalusest kohalikul ja regionaalsel tasandil“;

meenutades ÜRO lapse õiguste konventsiooni ja eriti selle artikli 12 sisu, mis ütleb:

„1. Liikmesriigid tagavad lapsele, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks, õiguse väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes, hinnates lapse vaateid vastavalt tema vanusele ja küpsusele.

2. Selleks antakse lapsele võimalus väljendada oma vaateid, eriti igas teda puudutavas kohtu- ja administratiivmenetluses, vahetult või esindaja või vastava organi vahendusel siseriiklikele protsessinormidele vastavalt.“;³

märkides, et ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikkel 12 on üldpõhimõttena seotud konventsiooni kõigi teiste artiklitega ja eelkõige artikliga 2 (õigus olla diskrimineerimata), artikliga 3 (lapse huvide esikohale seadmine), artikliga 5 (vanemate poolne suunamine ja lapse arenevad võimed), artikliga 6 (õigus elule, ellujäämisele ja arengule), artikliga 13 (õigus sõnavabadusele), artikliga 15 (õigus ühinemisvabadusele) ja artikliga 17 (õigus informatsioonile);

olles veendunud, et:

- õigus olla ära kuulatud ja tõsiselt võetud on iga lapse ja noore inimväärikuse ja terve arengu seisukohast põhjaneva tähtsusega;
- laste ja noorte ära kuulamine ning nende vaadetele nende vanusele ja küpsusele kohase kaalu omistamine on vajalik, et rakendada tõhusalt nende õigust nende huvide kõigis neid puudutavates küsimustes esikohale seadmisele ning õigust olla kaitstud vägivalda, kuritarvitamise, hooletussejätmise ja väärkohtlemise eest;
- laste ja noorte võimed ja panused on unikaalne ressurss Euroopas ühiskondades inimõiguste, demokraatia ja sotsiaalse ühtsuse tugevdamiseks,

soovib liikmesriikidel:

1. tagada, et kõik lapsed ja noored saavad teostada oma õigust olla ära kuulatud ja tõsiselt võetud ning osaleda kõigi neid puudutavate otsuste langetamisel ning et nende vaadetele omistatakse vastavalt nende vanusele ja küpsusele kohane kaal;
2. julgustada teadmiste ja hea tava vahetamist käesoleva soovitusel rakendamisel kohalikul, regionaalsel, siseriiklikul ja Euroopa tasandil ning kodanikuühiskonnas;

¹ Vt ka ÜRO lapse õiguste komitee 2009. aasta üldkommentaari nr 12 lapse õiguse kohta ära kuulatud saada.

3. võtta oma õigusaktides, strateegiates ja praktikas arvesse käesoleva soovitusel lisatud toodud põhimõtteid ja meetmeid;

4. tagada, et käesolev soovitus koos lisaga tõlgitakse ning et seda levitatakse nii ulatuslikult kui võimalik, sealhulgas lastele ja noortele, kasutades laste- ja noortesõbralikke suhtlusviise;

teeb Euroopa Nõukogu peasekretärile ülesandeks julgustada laste ja noorte osalust organisatsiooni standardiseerimise, koostöö ja hindamise alastes tegevustes ning edastada käesolev soovitus vastavatele Euroopa Nõukogu juhtkomiteedele, nõuandvatele ja konsulteerivatele organitele ning tava- ja seiremehhanismidele, kutsudes neid üles selle soovitusel oma töös arvestama;

teeb Euroopa Nõukogu peasekretärile ülesandeks edastada käesolev soovitus kõigile Euroopa kultuurikonventsiooni (ETS No. 18) liikmesriikidele, kes ei ole Euroopa Nõukogu liikmed.

Soovituse CM/Rec(2012)2 lisa

I jagu – Mõisted

Käesolevas soovituses:

- „lapsed ja noored“ on kõik alla 18-aastased isikud;⁴
- „osalus“ on olukord, kus inimestel on individuaalselt ja rühmadena õigus, vahendid, ruum, võimalus ja vajadusel tugi oma vaadete vabaks väljendamiseks, ära kuulatud olemiseks ja neid puudutavate otsuste langetamiseks oma panuse andmiseks ning kus nende vaadetele omistatakse vastavalt nende vanusele ja küpsusele kohane kaal.

II jagu – Põhimõtted

Lapse või noore õigusel oma vaateid vabalt väljendada ei ole vanusepiirangut. Kõigil lastel ja noortel, sealhulgas lasteaiaaeglastel, kooliealistel ja statsionaarsest õppest lahkunud on õigus olla ära kuulatud kõigis neid puudutavates küsimustes ja õigus sellele, et nende vaadetele omistatakse vastavalt nende vanusele ja küpsusele kohane kaal.

Laste ja noorte osalemisõigus kehtib ilma mis tahes diskrimineerimiseta, mis põhineb rassil, etnilisel päritolul, nahavärvusel, sool, keelel, usutunnistusel, poliitilistel või muudel veendumustel, rahvusel või sotsiaalsel päritolul, puudel, seksuaalsel suundumusel, varalisel, sünnipärasel või mõnel muul staatusel.

Laste ja noorte arenevaid võimeid tuleb arvesse võtta. Sedamööda, kuidas lapsed ja noored rohkem võimeid omandavad, peaksid täiskasvanud neid julgustama, et nad kasutaksid rohkem oma õigust neid puudutavaid otsuseid mõjutada.

Tuleb eriti pingutada, et võimaldada väiksemate võimalustega, sealhulgas haavatavate või diskrimineerimisest, kaasa arvatud mitmesest diskrimineerimisest mõjutatud laste ja noorte osalust.

Vanematel ja hooldajatel on esmane vastutus seoses lapse üleskasvatamise ja arenguga ning seetõttu on neil põhjapanev roll, kinnitamaks ja soodustamaks lapse osalemisõigust juba sünnist alates.

Et lapsed ja noored suudaksid mõttekalt ja tõeliselt osaleda, tuleks neile anda kogu asjakohast teavet ja pakkuda piisavat tuge oma arvamuse väljendamiseks vastavalt nende vanusele ja olukorrale.

Et osalus oleks tõhus, mõttekas ja jätkusuutlik, peab seda käsitlema protsessina, mitte ühekordse sündmusena, ning sellele peab jätkuvalt aega ja ressursse eraldama.

⁴ 18 aastat on Euroopa Nõukogu liikmesriikides tavaline täisea piir. Kuigi UNCRC määratleb alla 18-aastased inimesed lastena, kasutatakse vanemate kui 12-13-aastaste inimeste kohta igapäevaselt sageli mõistet „noored“. Samuti identifitseerivad 13-17-aastased inimesed end ise „noortena“, mitte „lastena“ ja sageli eelistavad, et neid noorteks nimetataks. Statistiliselt määratleb ÜRO noortena 15-24-aastased inimesed. See määratlus ei mõjuta ÜRO lapse õiguste konventsiooni ja teiste asjakohaste rahvusvaheliste lepete õiguslikku määratlust lapse kohta.

Lapsi ja noori, kes teostavad oma õigust väljendada vabalt oma vaateid, tuleb kaitsta kahjustamise, sealhulgas hirmutamise, kättemaksu, ohvristamise ja privaatsuse rikkumise eest.

Lapsi ja noori tuleks alati täielikult teavitada nende osaluse ulatusest, sealhulgas nende osaluse piirangutest, nende osaluse oodatavatest ja tegelikest tulemustest ning sellest, kuidas nende vaated lõpuks arvesse võeti.

Kooskõlas ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikli 12 üldkommentaariga peavad kõik protsessid, kus lapsi ja noori ära kuulatakse, olema läbipaistvad ja informatiivsed, vabatahtlikud, austavad, laste eluga seonduvad, lapsesõbralikus keskkonnas läbiviidavad, kaasavad (ilma diskrimineerimiseta), koolitusega toetatud, ohutud ja riskiteadlikud ning usaldusväärsed. Liikmesriigid peaksid kaasama need nõuded kõigisse õigusaktidesse ja muudesse meetmetesse, millega käesolevat soovitusi rakendatakse.

III jagu – Meetmed

Osalemisõiguse kaitse

Et kaitsta lapse või noore osalemisõigust, peaks liikmesriik:

- tagama laste ja noorte osalemisõiguse maksimaalse võimaliku kaitse, sealhulgas põhiseaduste, õigusaktide ja eeskirjadega;
- korraldama regulaarseid ülevaatusi selle kohta, millises ulatuses laste ja noorte arvamusi olemasolevates õigusaktides, strateegiates ja praktikas ära kuulatakse ja tõsiselt võetakse ning tagama, et nendele ülevaatuistele ning laste ja noorte endi antud hinnangutele omistatakse kohane kaal;
- tagama lastele ja noortele tõhusa hüvituse ja korvamise lapsesõbralike kaebuste esitamise viiside ja kohtu- ja haldusmenetluste näol, kaasa arvatud abi ja toetus nende kasutamisel, tagades nende mehhanismide kättesaadavuse lastele ja noortele;
- tagama, et õiguste rikkumise suhtes eriti haavatavatele lastele ja noortele on loodud kaitse, sealhulgas neile, kes on oma vanematest eraldatud, pärinevad vähemusrühmadest, on puudega või elavad tervishoiu- või hoolekandeesutustes või kogukonnapõhistes asenduskodudes;
- vaatama üle seadused ja praktika ning püüdma kõrvaldada neist piirangud, mis piiravad laste või noorte õigust olla ära kuulatud kõigis neid puudutavates küsimustes;
- võtma kasutusele koordineeritud lähenemise laste ja noorte osaluse tugevdamisele ning süvendama osaluse arvessevõtmist otsustamise ja poliitikakujundamise struktuurides;
- looma kooskõlas Pariisi põhimõtetega sobiva ja sõltumatu inimõiguste valdkonnaga tegeleva institutsiooni, nagu näiteks laste õiguste ombudsman / volinik, kui sellist veel ei eksisteeri;⁵
- eraldama piisavad rahalised ressursid ja tagama pädevad inimressursid, et toetada laste ja noorte osalust nii ametlikes kui mitteametlikes valdkondades.

Osaluse edendamine ja osalusest teavitamine

Laste ja noorte osaluse kohta teabe levitamiseks ja teadlikkuse tõstmiseks peaksid liikmesriigid:

⁵ ÜRO Peaassamblee 1993. aasta 20. detsembri otsus nr 48/134.

- korraldama avalikke teabe- ja õppekampaaniaid, et tõsta avalikkuse, laste, noorte, lapsevanemate ja spetsialistide teadlikkust laste ja noorte osalemisõigusest;
- tõstma õpetajate, juristide, kohtunike, politseinike, sotsiaaltöötajate, kogukonnatöötajate, psühholoogide, hooldajate, kogukonnapõhiste asenduskodude ja vanglate, tervishoiuspetsialistide, riigiteenistujate, immigratsiooniametnike, usujuhtide ja meediainimeste, samuti laste- ja noorteorganisatsioonide juhtide erialast võimekust seoses laste ja noorte osalusega. Kui võimalik, peaks lapsi ja noori endid koolitajate ja ekspertidena sellesse võimekuse tõstmisesse kaasama;
- andma lastele ja noortele nende vanusele ja olukorrale vastavat, sealhulgas suulises vormis ning sotsiaalvõrkude ja muu meedia kaudu edastatavat teavet nende õiguste kohta ja eelkõige nende osalemise õiguse, võimaluste ja nende võimaluste kasutamiseks toetuse saamise viiside kohta;

- kaasama alla 18-aastaste noorte ja laste õigused, sealhulgas nende osalemisõigus, koolide õppekavasse;
- tegema ettepaneku kaasata teave alla 18-aastaste noorte ja laste õiguste kohta kõigi laste ja noortega tegelevate erialade õppekavadesse;
- stimuleerima laste ja noorte kohta, nendega koos ja nende poolt teostatavaid uuringuid, et luua parem arusaam laste ja noorte vaadetest ja kogemustest ning tuvastada nende osaluse takistused ja viisid takistuste ületamiseks;
- edendada laste ja noorte hulgas kaaslaste toetusvõrgustikke ja teabevõrgustikke, et suurendada nende võimet teostada oma osalemisõigust.

Osaluseks ruumi loomine

Et maksimeerida kõigi laste ja noorte võimalusi osaleda kõigis neid puudutavates küsimustes, peaksid liikmesriigid:

- innustama õigusaktide ja vanemakoolituse programmide kaudu vanemaid ja hooldajaid austama lapse või noore inimväärikust ja tema õigusi, tundeid ja arvamusi;
- looma võimalused põlvkondadevaheliseks dialoogiks, et innustada vastastikust austust ja koostööd;
- kehtestama laste ja noorte aktiivse osaluse kõigis koolielu aspektides, eriti ametlikud ja mitteametlikud meetodid õpetamise ja õppimise praktika ja koolikeskkonna mõjutamiseks ning õpilasnõukogude kaasamise koolikogukonna juhtimisse;
- andma haridust viisil, mis austab lapse või noore inimväärikust ja võimaldab tema vaadete vaba väljendamist ja osalust koolielus, näiteks interaktiivsete õppemeetodite kasutamise ning vabahariduse ja mitteametliku õppimise tunnustamise näol;
- toetama laste ja noorte kaasatust ühiselusse ja kogukonnaelusse, kultuuridevahelisse õppimisse, sporti, vaba aja veetmisse ja kunstidesse ning teha laste ja noortega koostööd, et kujundada kättesaadavad ja mitteametlikud osalusmeetodid;
- investeerima laste ja noorte poolt juhitud vabaühendustesse kui soodsasse ruumi, kus demokraatiat ja kodanikuksolemist õppida ja harjutada;
- looma kohalikul, regionaalsel ja siseriiklikul tasandil lastele ja noortele suunatud nõustamisorganid nagu laste- ja noortekogud, -parlamendid või -foorumid;
- tagama, et peredele ja lastele suunatud teenuste osutajad toetavad laste ja noorte osalust teenuse arendamises, osutamises ja hindamises;
- täiustama laste ja noorte võimalusi end meedia kaudu vabalt väljendada ning osaleda ohutult info- ja sidetehnoloogiate (IKTde) kui silmast-silma osalust täiendava vahendi kaudu, samuti kaasama arusaama osaluse põhimõtetest meediasse ja IKTdesse;

- suurendama laste ja noorte võimalusi osaleda avalikus elus ja demokraatlikes organites, sealhulgas esindajatena;
- toetama laste ja noorte ning nende organisatsioonide osalust ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikli 12 ja teiste asjakohaste artiklite rakendamise seires, nagu ka asjakohaste Euroopa Nõukogu instrumentide ja muude laste õiguste valdkonna rahvusvaheliste standardite rakendamise seires.